

66. Стеријино позорје Извештај селектора

ЗЛУ ВРЕМЕНУ, УПРКОС

Извесно је да никад није било толико неизвесних ситуација у историји Стеријиног позорја (некада Југословенских позоришних игара) као што је то било у овој сезони. Најава, па отказивање премијера постала је свакодневна, деморалишућа појава. Несигурност планирања, покоравање, понекад до апсурда дотераним прописима о мерама заштите од пандемије вируса, неповољно се одразило на српско позориште, ионако у доброј мери дезоријентисано, унижено, ускраћено.

Пандемија је ослабила имунитет позоришног организма.

Умешала се најдиректније у продукцију позоришних представа па су у репертоару српских позоришта преовладале камерне форме. Пандемија је утицала и на сам уметнички процес настајања представа, на режију и драматургију. Тако је вирус индиректно диктирао и драмско писмо: налагао писцима које теме да опсервирају, како да удесе радњу, колико ликова да уведу у драму. Међу тим малим позоришним облицима су и врло успеле представе (*За сада је све ок*, ауторски пројекат Снежане Тришић и ансамбла Крушевачког позоришта, па чак и монодрамска форма *Чај са Кублајканом* Саше Радоњића у извођењу Југослава Крајнова).

На идејно и тематско устројство утицала је и општа атмосфера у земљи и свету па се као опсесивна тема, кључна реч драмских дела наметнуо појам Зла као етичка категорија и из ње проистекли појмови (страх, тескоба, изопаченост, поквареност). Случај Зла, филозофија Зла, проучавање овог појма са разних становишта, укотвило се и као доминанта представа одабраних у Такмичарској селекцији, али провејава и другим двома селекцијама. Неће бити да се то догодило без Налога времена. Јер, још се нисмо охладили ни од претходних, ратних зала деведесетих, а сустигло нас је опште зло. Тако је драмским писцима, драматурзима и редитељима Случај „заповедио“, можда и несвесно, да адаптацијом нанесу и груб слој који асоцира или реферише на актуелну проблематику несреће целог човечанства. Неколико драмских дела која се појавом вируса и његовог утицаја на дух и друштвени организам баве суштински и дубински, само су назнака да ће се дејство вируса проблематизовати и уметнички обрађивати тек у годинама које долазе. Уметнички одговор на то како нас је вирус смртоносац ментално и духовно разорио, тек ће уследити.

Веома битна одлика овогодишње продукције српских позоришта је и извесна али константна доза ауторференцијалности и то не само на плану позоришних представа него позоришта као целовитог организма. У свим представама као да се чује поклич **Злу времену, ујркос!** Српско позориште постоји и делује, оно је „устук свакој злости“ као у бесмртној песми Лазе Костића.

Овакав став потврђује и чињеница да је у српским позориштима у претходном селекционом поступку изведено четрдесет представа по текстовима српских драмских писаца. Међу њима је чак двадесет пет праизведених дела, што је знак оптимизма кад је реч

о домаћој драми. Осим изванредних представа одабраних у такмичарски прогам Фестивала, чврсто сам уверен да би, по значају и естетским вредностима, још најмање три представе могле ући у круг одабраних позоришних остварења, а стандарде уметнички вредних остварења који могу подстаћи на озбиљан дијалог позоришних стручњака задовољава више од половине изведених представа, што је знак узнапредовале самосвести наших позоришних управа.

Приметно је да у недостатку савремених драмских дела позоришта посежу не толико за провереним традиционалним драмским делима, него за удешавањем романескних творевина за позорницу. Тако су узорне драматизације романа запремиле половину овогодишње такмичарске селекције. Такав тренд присутан је у репертоару позоришта у Србији и земаља у региону, те се чини да би опису садашег стања савременог драмског текста сасвим одговарала максима *Друштво у драматизованом роману*, као парафраза чувеног дела Владимира Стаменковића *Позориште у драматизованом друштву*. Уочава се и доминација ауторских пројеката и колективни рад. Тако настају вредна и раскошна позоришна остварења, али се отвара и питање ауторства, творца који је дао коначан облик, чврстину, снагу, мисао представе.

Представе изведене према делима савремених домаћих драмских писаца потврђују да су наша позоришта у стању да одговоре на све изазове времена у коме живе. Драмски писци тражили су и налазили грађу у дубини и тамни националног искуства, у свету који их окружује, у свом интимном свету, или проучавањем света и у конфронтацији с њим, у разоткривању његових тајни.

Општа је оцена да је, без претеривања, српско позориште у овом тренутку херојско. Успело је да одоли свим факторима који су га ометали. Позоришна творевина, представа, крхка је, танана, саздана од најосетљивијих духовних треперења и зато се мора поштовати, нарочито вредновати то што је у ванредним околностима уопште опстала. Рецепција представа како официјелне позоришне критике тако и рецепција публике, непотпуна је, не садржи онај елеменат заноса, одушевљења, нема упориште у колективном доживљају. У представе се улази из стварности, поступно, додирују се те две равни, указивањем на вредност особитог људског контакта названог позориште, па је ускраћеност за тај вибрантни спој сигурно осујетила потпуни ангажман публике у пријему позоришних сензација.

Кад говоримо о заступљености дела српских драмских писаца у иностранству, она су због дејства пандемије ређе присутна у репертоару (уопште нису, или једва да су радила позоришта у Словенији, Северној Македонији, Црној Гори), тако да ослонац у овогодишњој селекцији Кругови налазимо у представама из Хрватске и Босне и Херцеговине. Иначе, приметно је да је позоришна ситуација у региону, раније окракатерисана као „југоносталгична“, све више замењена ознакама отворено „југословенског“ или „постјугословенског“ духа. Драмски писци, редитељи, драматурзи све су више ангажовани у државама региона, учествују у заједничким пројектима.

Жарка жеља за радом одржала је српски театар.

Непобитна је чињеница да је српско позориште у минулом периоду деловало подвижнички. Упркос реметилачким факторима, више од половине премијерно изведених представа по делима домаћих драмских писаца наметнуло се као вредно, атрактивно, редитељски свеже и провокативно дело. Стога предлагем да се у Такмичарској селекцији изведе десет представа, као вид подстицаја Позоришту и да се тиме Стеријино позорје обогати, те донекле надомести оскудица позоришних сензација којој смо били изложени у претходној години.

Стеријино позорје је највећи позоришни празник те бисмо га овим проширењем, *Злу времену, ујркос* учинили раскошнијим. Из предложених фестивалских целина могуће је сагледати какве су тенденције кад је реч о статусу домаћег драмског текста (савременог и баштињеног) у српском позоришту и свету у овом тренутку, као што се може сагледати и позиција српске драме и позоришта и успоредба са стањем националне драме у позориштима региона.

ТАКМИЧАРСКА СЕЛЕКЦИЈА 66. СТЕРИЈИНОГ ПОЗОРЈА

1. ГОСПОЂА МИНИСТАРКА, писац БРАНИСЛАВ НУШИЋ, РЕЖИЈА ТАТЈАНА МАНДИЋ РИГОНАТ; ХРВАТСКО НАРОДНО КАЗАЛИШТЕ „ИВАНА ПЛ. ЗАЈЦА“ РИЈЕКА (ХРВАТСКА)

На болести моралне, дијагностификоване у Нушићевој комедиографији, међу којима је властољубље једна од најраспрострањенијих и најпогубнијих за здравље друштвеног организма, примењиване су различите терапије. Татјана Мандић Ригонат поступа редитељски тако што у први план истиче погубни утицај које властохлепни субјекат има на подстицање развоја малограђанштине, а тиме и кича као предворја Зла. Тај малограђански, провинцијални дух, жилав и прилагодљив сваком времену, нарочито снажан а погубан у нашем добу, у ријечкој представи упечатљиво је представљен на визуелном и музичком плану, а раскринкан и поражен у раскошној глумачкој игри.

2. ДЕОБЕ, писац ДОБРИЦА ЋОСИЋ, ДРАМАТИЗАЦИЈА СПАСОЈЕ Ж. МИЛОВАНОВИЋ, РЕЖИЈА ЈУГ РАДИВОЈЕВИЋ; СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ НОВИ САД, НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ НИШ, НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ ПРИШТИНА СА СЕДИШТЕМ У ГРАЧАНИЦИ

Најпре најснажнији утисак: на визуелном плану, више према нашим данима умерена спектакуларна, катарзична позоришна повест о поделлама које трају, такорећи, од прапочела осећаја српског идентитета. А потом, болна прича о непомирљивој раздвојености најрођенијих. Са психоаналитичког становишта реч је о преображају нечега што је било властито и присно, у Друго и туђе. Та делидба, у историјском смислу, конкретизована кроз супротстављеност револуције и злочина, националног и комполитског, партизана и четника, руралног и урбаног, на којој почива роман Добрице Ћосића, у драматизованом облику потиснута је, а у први план истакнута лична и породична трагедија чија је дубина, чинило се то прејаким квалификативом или не, ипак упоредива са снагом античке трагедије. На темељима полифоновог, великог српског романа изграђена је спектакуларна, сценски стилизована, лишена фолклорне орнаментике, модерна и глумачки снажно опомињућа позоришна творевина, у којој моћно симболички делују перманентни опозити драматичног: смена светлости и мрака, блискости и дистанце, демонстрација силе и крхкост племенитог.

3. ВИТЕЗОВИ „ЛАКЕ МАЛЕ“ (АУТОРСКИ ПРОЈЕКАТ), РЕЖИЈА АНДРАШ УРБАН; ПОЗОРИШТЕ „ДЕЖЕ КОСТОЛАЊИ“, СУБОТИЦА

Иза поднаслова „Суботичка опера гала“ је узбудљиво, бескрајно духовито, сатирично, аутоиронично и метатеатрално позорје, распевана демистификација театра, анализа али и критика грађанског оперетског позоришта, истовремено и опис судбине мађарског позоришта у Србији, ангажованог и субверзивног позоришта, употребе глумаца, њихове телесности, насиље, и тако данас актуелна манипулација омогућена позицијом моћи. У овом ауторском пројекту одавно се урбановски утемељеном редитељском методом супротстављају две естетике: она истраживачка, којој је још од „раних радова“ бескомпромисно одан Андраш Урбан и она друга, огрезла у традиционализам и не тако бенигни конзервативизам.

4. КУС ПЕТЛИЋ, писац АЛЕКСАНДАР ПОПОВИЋ, РЕЖИЈА МИЛАН НЕШКОВИЋ; НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ/НАРОДНО КАЗАЛИШТЕ/NEPSZÍNHÁZ, СУБОТИЦА

Фарсичност и извитопереност Поповићеве шармантне драме нетрадиционалне форме чита се у костиму, глумачки рафинирано раскошној игри, док је прича о потери за златом, која јој даје динамизам акционе комедије, у режији Милана Нешковића примила реалистичан карактер и истакла тенденцију потраге за људскошћу, за лепим људским лицем. Судбина је обичног, малог човека Александра Поповића да по законима жанра у који је уроњен, запада у комичне и апсурдне ситуације, да се заблудело,

али кочоперно, као периферијски „кус петлић“ уплиће у Историју, да се размеће својим ставовима о животу, религији, политици, нашим сталним поделама. Згуснута, чврста представа, иронијског смера.

5. ДЕРВИШ И СМРТ, текст Меша Селимовић, драматизација и режија Дејан Пројковски; Народно позориште Републике Српске Бања Лука (БиХ-РС)

Универзалност исказа о љубави, људским страстима, борби добра и зла, људскости и бестијалности, у романескној структури *Дервиш и смрт* Меше Селимовића била је и остала велики изазов за транспоновање у драмску, а потом позоришну форму. Пројковски се, кад је реч о драматизацији, определио за тоталитет драмског потенцијала који садржи роман. Преводећи, потом, роман на сценски језик, редитељ је инсистирао на сваком психолошком, филозофском и лирском детаљу у глумачкој игри, који ће допринети да се раскош и дубина мисли култног романа учини веродостојном. На визуелном плану, атрактивна а метафорична сценографија подражава атмосферу романа, наглашавајући тескобност и непрестану претњу слободи јунака, а с друге стране (увођењем коња и птице) асоцира на чежњу за складом, лепотом и слободом.

6. РАДИО ШАБАЦ, текст и режија Олга Димитријевић, Шабачко позориште

Зналачки користећи искуства и поступке документарног театра, Олга Димитријевић позоришно анализира феномен локалне радио-станице Шабач, која је седамдесетих година прошлог века била најгласнија и најдалекометнија еманација гласа „социјалистичког радног народа“, израз њиховог наивног и површног погледа на свет, али и слика друштва које се полако креће ка понору. Реализована, углавном, у хорским глумачким сценама, иако заснована на сећању, документарним фактима, представа плени својим хумором, иронијом, али истовремено је и сентиментални зов, колико и опором и политично подсећање на извитоперења транзиције и њених последица. Једна мала театарска инсталација историје радијског медија постављена је у другом делу представе, на позорници на којој је и публика, којој се пружа и поглед у пусто гледалиште. Могуће је да је позорница у међувремену и опустела, захваљујући управо томе што су, уместо уметничких вредности, сценом загосподариле најниже страсти на чије бујање новокомпонована народна музика мора да је имала утицаја.

7. АКО ДУГО ГЛЕДАШ У ПОНОР, позоришна поема по мотивима истоименог романа Енеса Халиловића, аутор и редитељ Златко Паковић, Регионално позориште Нови Пазар/Културни центар Нови Пазар

Поетично, истовремено и субверзивно, трагично позориште наших дана, инспирисано потресним романом Енеса Халиловића. Паковићева представа говори о усуду сиромашног слоја друштва који, уз све невоље, робује још и обичајима у којима се клетвама и проклетствима придаје значење судбинског а које притом оснажују верске и световне институције. Ово је и снажна, збијена прича о томе како моћници уређују свет, како желе да загосподаре животима потчињених, о манипулацији, претворству и на лажима заснованом дуњалуку који врхуни у злочинству и његовом прикривању. Драгоценост ове представе је и у сталном сустизању и преплитању сентимента, поезије и драме и то оног изоштрено ангажованог у њој, на најплеменитији начин. Потом, гледаоца плене снажна и веродостојна експресивна глумачка средства, али и необјашњиво дирљиво заводљив дезилузионизам, а то ваљда отуда што поседује извесну, преко потребну дозу егзотике коју јој даје специфична локална атмосфера и аутентичан језички колорит.

8. ВЕЛИКА ДЕПРЕСИЈА, писац Филип Грујић, режија Марко Челебић; Српско народно позориште/Центар за развој визуелне културе Нови Сад

У оригиналу драма истакнутог писца најмлађег нараштаја српских драматичара Филипа Грујића, у којој се преплићу социјални, филозофски и поетски слојеви, има наслов „Вилица Ебена Бајерса“. У основи комада је прича о стварним ликовима и феноменима

с почетка 20. века, када се радијум, чија је отровност велика, користио у фабрикама, а у надрилекарству био пропагиран као лек. Понирући у прошлост Грујић твори слику савременог света који је, с једне стране, бескрупулозно грамзив, бесплодан и неинвентиван, посвећен раскалашном животу као једином смислу, а с друге стране је хор унижених радница („radium girls“), подређен суровој капиталистичкој експлоатацији. Тако у режији Марка Челебића настаје представа префињеног стилског израза, уверљиве атмосфере и визуелног склада која се намеће као метафора савременог и суровог високог друштва, насупрот сневачима праведнијег, бољег и наивнијег света.

9. ТИХО ТЕЧЕ МИСИСИПИ, писац Владимир Табашевић, драматизација Ивица Буљан и Владимир Табашевић, режија Ивица Буљан; БЕОГРАДСКО ДРАМСКО ПОЗОРИШТЕ

Заводљива представа настала на развалинама романа *Тихо тече Мисисипи* Владимира Табашевића у чијем је растакању и преуређивању учествовао и писац, као што ће се појавити „сасвим лично“ и у њеној изведби дајући тако, између осталог, и легитимитет давно уоченој несавршености драмске форме за „позоришну употребу“. Представа, својствено поетичком смеру Ивице Буљана, садржи одлике драмског позоришта, перформанса, рок концерта, а сценски простор запрема целу позорницу у дубину и ширину како би се на њој инсталирало све оно што су симболи наше савремене историје (СФРЈ), па онда и транзиције на српски начин), нашег „бубњака“ на којем смо изложени и ми сами, већ деценијама. Аутоиронична „идентитетска“ игра глумаца постиже комичко дејство, као и елементи свеопште карневализације којој је подвргнут редитељски поступак. Разуђен, драматизован, па наново дедраматизован роман, различити видови комике и хумора (у распону од вербалне комике до црног и нонсенсног хумора) удружени са сентименталним пасажима, паралелни драмски токови, заваривање реципијента недовршеним ликовима, чине ову менталитетску причу о одрастању и еротском сазревању једног младића, узбудљивом позоришном сликом једне прошле епохе.

10. ШИНДЛЕРОВ ЛИФТ, писац Дарко Цвијетић, драматизација и режија Кокан Младеновић; КАМЕРНИ ТЕАТАР 55 САРАЈЕВО (БИХ)

Перспектива дечјег, дечје поимање света у контакту са светом одраслих, чине основу редитељског поступка Кокана Младеновића на којој се у смртоносној игри слаже зиданица сећања на живот у приједорском црвеном солитеру, „вертикалном селу“. Саосећајно и болно. Сваку реченицу романескне структуре Цвијетићевог романа могуће је употребити као активан драматуршки материјал, слику, идеју, текст. Тако је настала трауматична приповест, метафора злог удеса Босне и Херцеговине, целе Југославије, једно зацементирано сећање, преплет стварног и фиктивног. Дистопија која дејствује убиствено. Представа не говори толико о Злу које је минуло, колико мотри на будућност, трагајући ненаметљиво за одговором на питање: како да живимо једни поред других и једни са другима.

НЕТАКМИЧАРСКА МЕЂУНАРОДНА СЕЛЕКЦИЈА „КРУГОВИ“

1. ХОТЕЛ „ЗАГОРЈЕ“, писац Ивана Бодрожић (ауторски пројекат Анице Томић и Јелене Ковачић према мотивима романа Иване Бодрожић); Градско драмско казалиште „Гавела“ Загреб (Хрватска)

Из перспективе девојчице рођене у Вуковару, сећање на болом импрегнирано одрастање, успомена на прогнаничке дане у некадашњој политичкој школи у Кумровцу. Трауматична искуства, нарочито о затамњеној страни женске стране света. Представа катарзичног дејства, универзалног исказа.

2. ДЈЕЧАК КОЈИ ЈЕ ГОВОРИО БОГУ, писац **Дамир Мађарић**, режија **Само М. Стрелец**; Хрватско народно казалиште **Осијек** (Хрватска)

Потресна представа о повампирењу фашизма, на основу записа дечака из јеврејске породице који сања о томе да постане глумац, а чији сан прекида Смрт у оличењу фашистичког војника. Овај, како га редитељ означава „фантастичан комад за младе и децу“, истовремено је и сарказмом прожета утопијска прича о безмерној вери у моћ позоришне уметности, кадрој да се супротстави сваком Злу, насиљу и разарању.

3. КРЕКЕТАЊЕ, писац **Алмир Башовић**, режија **Алеш Курт**; Народна позоришта **Тузла** (БиХ)

Разуздана, метадрамским честицама попуњена комична игра са ослонцем на Аристофанове *Жабe*. Снажно ангажована представа запитана о судбини и моћи и немоћи Позоришта.

ДРУГА СЦЕНА (ОФ-ПРОГРАМ)

1. ПОЕТИКА ГЛЕДАЊА, режија и концепт **Андраш Урбан**; Позориште „*Деже Костолањи*“ **Суботица**

Нежне слике, без речи, а са снажним, симболичким порукама о свету природе коју је човек нарушио својом грубошћу.

2. КАО ДА КРАЈ НИЈЕ НИ САСВИМ БЛИЗУ, писац **Маја Пелевић**, режија **Никола Завишић**; **Битеф театар Београд**

Настала у специфичним околностима, представа у седам снажних поетских фрагмената говори о (могућој) вези човека и машине, повезује виртуелну реалност и аудио-визуелне инсталације у потрази за неизвесним позориштем будућности.

Селектор
др Миливоје Млађеновић
Нови Сад, 29. 4. 2021.